

Tineke Aarts

FAMILIEBEZIT

Bonave Trilogie

© 2016 Tineke Aarts

De eerste druk verscheen in 2004 bij uitgeverij Arena

Tweede, licht gewijzigde druk in de reeks Bonave-trilogie,
door Lemontree Books

Omslagontwerp: Thibaud Galvan

Foto's voorzijde omslag: Thibaud Galvan

Foto achterzijde omslag: Jacobus

Illustraties: Alice Freytet

Vormgeving binnenwerk: Haags Bureau

Drukwerk: Wilco

ISBN 978-90-825164-0-1

NUR 301

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van fotokopieën, microfilm of op welke wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.bonavetrilogie.nl

STAMBOOM

Gilbert BONAVE ○ **Angélique COMBINE**

(♁1808 – †1885)

(♁1810 – †1870)

├ Anne (♁1830 – †1876)

├ Marie (♁1832 – †1836)

└ **Clément BONAVE** ○ **Marguerite GARCÍA**

(♁1835 – †1902)

(♁1839 – †1890)

└ **Léon BONAVE** ○ **Fernande LAGARDE**

(♁1860 – †1929)

(♁1862 – †1949)

├ Alain (♁1889 – †1917)

├ **Jérôme BONAVE** ○ **Simone AGLIE**

(♁1892 – †1968)

(♁1895 – †1978)

├ Jean Paul (♁1894 – †1915)

├ **Fanny BONAVE** ○ **Pieter VELDEN**

(♁1923 – †1964)

(♁1919 – †1964)

├ Gaston (♁1920 – †1974)

├ **Juliette VELDEN**

(♁1951 – †)

├ Maurice (♁1954 – †)

Hé, Espère, daar waren wijngaarden, het was één wijngaard,
Toen jouw grootvader hier kwam, maar het was één wijngaard,
En nu, er is niets van over, Lagarde daarboven,
Wat u heeft verkocht, dat waren wijngaarden,
Daar op de weg naar Caillac waar de notenbomen staan,
Overal, overal waren wijngaarden, waarover je het hebt achter
de Vuilnisbelt, maar het waren wijngaarden tot in het dal,
Bij ons naast, was een wijngaard tot beneden,
Daarachter had je petit de Calamane,
Dat was een wijngaard, er waren wijngaarden tot in het dal.
Trieste tragedie, de heuvels en de vlakten,
Zijn verwoest door het verdoemde insect,
Van de wijnbouwer, het werk en inspanning,
Niets kan hij eraan doen, onheil breidt zich uit,
Alles is in rouw, alles is triest en alles huilt, arm land
Wat zal er van jou worden?
De plant slaapt, het moet dus zo zijn dat ze zal sterven
Ons werk kan haar niet redden
Oh grote, almachtige God, beëindig deze rampspoed
Van het kwaadaardige insect, wees de vernietiger
O! laat ons de wijn, ons geluk.

Félic Rigal, Complainte du Phylloxera

(Klaagzang over de Phylloxera, lied naar een tekst uit 1881)

Hé, Espère y'avait du vin à l'époque, c'était tout en vigne,
Quand ton grand père est venu ici, mais c'était tout en vigne,
Et maintenant y'a plus rien, Lagarde là haut
Que vous avez vendu, c'était en vigne,
Là sur la route de Caillac où il y a des noyers,
C'était, tout tout était en vigne, celle que tu parles après
le Dépotoir, mais c'était en vigne jusqu'en bas,
Nous à coté c'était en vigne jusqu'en bas,
Après t'avait petit de Calamane,
C'était en vigne, il avait la vigne tout à fait en bas.
Triste malheur, les coteaux et la plaine
Sont ravagés par l'insecte maudit
Du vigneron le travail et la peine
N'y peut rien faire, le malheur s'agrandit
Tout est en deuil, tout est triste et tout pleure pauvre pays
Que vas-tu devenir?
La plante dort, il faut donc qu'elle meure
Notre travail ne peut la secourir
Ô grand dieu tout puissant arrête ce malheur
De l'insecte méchant sois l'exterminateur
Oh ! laisse-nous le vin notre bonheur.

PROLOOG

La Borie, 25 juni 1879

Cher Léon,

Met pijn in mijn hart heb ik vernomen dat wat wij sinds enkele jaren zien naderen vanuit de Languedoc en Bordeaux, onze geliefde Quercy heeft bereikt. Gisteren kregen wij de bevestiging dat de Phylloxera ons domein nadert, de wijnluis heeft zich in alle hoeken van de streek genesteld, zich ingevreten in de wortels, haar eitjes achterlatend onder de bladeren.

In de omgeving worden honderden hectaren wijngaarden dit najaar niet meer geoogst, voor plukkers zal nauwelijks werk zijn. Overal terreinen met wegwijnende en afgestorven wijnranken, het is een onpeilbaar triest gezicht. Ik kan je niet beschrijven welk een wanhoop zich van de mensen in het dorp meester maakt.

De berichten in ogenschouw genomen, staan onze wijnvelden er goed bij; het is de verdienste van je grootvader, van zijn kennis en hartstocht voor de wijnbouw, zijn liefde voor chemie en ziektebestrijding, maar waarom zal het ons op termijn anders vergaan dan onze streekgenoten? Wat kunnen wij aanvangen op onze droge, schrale kalkgronden als de wijnluis daadwerkelijk doorzet en onze percelen bereikt? De tabak rendeert niet meer, het graan brengt onvoldoende op, wij zien geen mogelijkheid om onze velden opnieuw te beplanten. Ik maak me ernstig zorgen over de toekomst. Er is voor mij geen twijfel mogelijk, deze wijnluis zal ons ruïneren.

Je grootvader koestert de overtuiging, houdt zich vast aan de hoop, dat wij de wijnluis zullen overleven aangezien onze vallei in de luwte ligt en aan alle kanten door heuvels en bossen wordt omsloten. Vorige maand heeft hij zich aangemeld bij de lokale onderzoekscommissie tegen de Phylloxera en sedertdien vult hij zijn dagen met het bereiden en testen van bestrijdingsmiddelen. Nadat hij jaren geleden de schade van de meeldauw op onze velden wist te beperken, gaat hij ervan uit dat hem dit ook met deze tragische ziekte van de wijngaarden zal lukken en velen, onder wie moeder, klampen zich vast aan zijn optimisme. Ik heb mijn twijfels, waarschijnlijk ben ik te nuchter ingesteld en zijn de berichten die wij horen te somber.

Bijgesloten tref je twintig franc aan, besteed ze alleen aan het hoogstnoodzakelijke, bezuinig waar je kunt. Wees wijs en bereid je voor op de harde tijd die komen gaat.

Je vader Clément

La Borie, 8 november 1879

Cher Léon,

Alweer heb ik slecht nieuws te brengen, onze stemming is koud, grijs en nevelig als de mist die dagenlang boven de velden hangt. Er heeft zich een drama voltrokken in La Borie, waarover ik eerder wilde berichten, had ik tijd gevonden. Onze goede buurman Arnaudat heeft zich in de nacht van het Heilige Kruis verhangen aan een steunbalk in zijn *cave*, zijn jonge kinderen achterlatend als wees. Tijdens het ochtendgloren is hij gevonden door Gaëtan. We zijn volledig door zijn dood overvallen, want zoals immer had hij de avond tevoren bij ons doorgebracht, we hebben cider gedronken, gesproken over de Phylloxera, maar ook verhalen verteld, zelfs nog gelachen.

Gaëtan is na zijn gruwelijke ontdekking naar ons toe gehold en trof moeder en Mélie in de keuken, wij waren aan het werk in de velden. Je moeder heeft samen met de jongen het zware lichaam losgeknoopt en de trap opgehesen naar zijn kamer, waar ze hem heeft afgelegd en de bloeduitstortingen aan

het oog heeft onttrokken. Ze heeft de luiken gesloten en de pendule stilgezet. Met de kinderen is ze neergeknield aan zijn baar voor gebed, met een bezwaard gemoed, omdat ze wist dat ze dat voor een zelfmoordenaar niet doen mocht.

De jongsten weten niet beter of hun vader is op het veld aan een hartstilstand bezweten. Moeder heeft de *curé* en dokter Brizet verwittigd. Deze laatste, de goede man, heeft nadat hij het relaas van je moeder had aangehoord, nauwelijks sectie verricht en noteerde een hartstilstand als doodsoorzaak in zijn rapport. Gezien de zware tijden gelden andere normen, niemand stelt vragen.

Na zijn sobere begrafenis is de weerstand van je moeder gebroken, ze vergeeft het Arnaudat niet dat hij zijn kinderen in de steek heeft gelaten en lijdt onder de leugen die ze de *curé* heeft verteld om hun leven draaglijk te houden. Zo vaak mogelijk wandelt ze naar de kerk om de dienst bij te wonen, waarna ze overstuur terugkomt door de verhalen die de vrouwen uitwisselen, overlijdensberichten, emigratie van families. De mensen zijn radeloos. Volgens de *curé* laat God met de wijnluis zijn ongenoegen blijken; hij zet de vrouwen in het dorp, wier zenuwen verzwakt en tot het uiterste gespannen zijn, tot eindeloos gebed aan om God milder te stemmen, maar daarmee zijn wij in deze moeilijke periode niet geholpen. We hebben alle hulp en kracht nodig om in te maken en te conserveren wat we kunnen om de komende winter door te komen.

Vorige week zijn de kinderen Arnaudat met een rijtuig opgehaald en naar Caussade gebracht, naar zijn enige broer, verslaafd aan brandewijn, die vier kinderen heeft en bepaald niet op de komst van zijn neven zit te wachten. Het afscheid was hartverscheurend, ik vrees voor hun lot, maar wij kunnen in de situatie waarin wij verkeren geen verantwoordelijkheid nemen voor hun toekomst, al was dit een stille wens van je moeder. De hoeve van Arnaudat wordt verkocht, mits er kopers te vinden zijn.

Sinds het vertrek van de kinderen is het stil op La Borie. Je moeder is somber en permanent aan het bidden, de bukshouten kralen van haar rozenkrans glanzen van de vingers die ze onophoudelijk beroeren. Wij hebben een zware winter voor de boeg.

De oogst is achter de rug, met onze zes hectare zullen wij dit jaar bijna negentig hectoliter produceren. Dat valt niet tegen, al is het een kwart minder dan zeven jaar geleden. Monsieur Kramer neemt zoals gewoonlijk het merendeel af om naar Holland te verschepen, waar ze onze zwarte wijn op waarde schatten. Ook al betaalt hij een magere prijs, voorlopig zijn wij gezegend en is ons de ergste nood bespaard gebleven. Bij deze brief sluit ik twintig franc in, gebruik ze met wijsheid.

Je vader Clément

La Borie, 31 mei 1880

Cher Léon,

Je weet hoezeer wij hebben gehoopt, hoezeer je moeder op haar knieën heeft gebeden dat de wijnluis, deze gruwelijke parasiet, aan onze wijnvelden voorbij zou gaan. Je weet hoe wij al jaren vechten tegen de opeenvolging van ziekten die ons door de import van de vermaledijde Amerikaanse wijnstokken is gebracht, hoe wij leven in angst voor de Phylloxera.

Nu is ons lot bezegeld. De wijnvelden bieden een troosteloze aanblik, ze staan er oneindig triest en verloren bij, verschrompelend, wegwijnend, een wrang en pijnlijk contrast met voorafgaande jaren waar juist in deze maand het groen uitbundig van de ranken spat en de eerste trossen zich vormen. Ik vrees dat er over twee of drie jaar geen wijnstruik meer over is, dat we genoodzaakt zullen zijn om water te drinken.

Grootvader is aangeslagen door de aanblik van zijn afstervende velden. Hij brengt zijn dagen door in de schuur op het veld, waar hij ter plekke een mengsel van zwavelkoolstof bereidt dat hij bij de wortels in de aarde spuit. Sinds een week dompelt hij de wijnstokken in de vloeistof onder, wat de bladluis lijkt te verstikken, maar geen uitkomst biedt omdat hij niet alle planten kan behandelen en de luis terug zal komen. Tot dusver laat ik hem zijn gang gaan en hem geloven in zijn zwavelmengels; wij hebben immers veel aan hem te danken. Maar zwavelkoolstof is kostbaar en hij zou ons een grotere dienst bewijzen door het geld te sparen. Het is een

oneerlijke strijd, we verliezen van een insect, zoals we in de oorlog de Elzas verloren.

Wij kennen in de Lot geen andere bestaansgrond dan de wijnbouw. Het was een zegen dat onze schrale, droge grond zo'n diepe en karaktervolle wijn voortbrengt. De Phylloxera is een tragedie, wat een verdoemd insect dat zo'n vernietiging teweegbrengt! Welk een ongeluk treft ons, juist nadat wij na jaren van enorme investeringen, inspanning en hard werk profiteerden van de export en de voorspelde welvaart.

Wij kunnen monsieur Kramer niet meer leveren, daarvoor staan de velden er te slecht bij en zijn de vooruitzichten te somber. Ik heb hem dat zojuist geschreven, het bericht zal hem niet verrassen. Het is mijn verwachting dat de hele wijnhandel vanaf komend jaar stil komt te liggen.

Bereid je voor op een toekomst die niet in de Lot ligt, maak gebruik van je diensttijd om een betrekking te vinden in de haven, of liever bij de spoorwegen die naar alle kanten het spoornet uitbreiden. Dat is het werk van de toekomst, dat wij verkiezen boven een militaire loopbaan, mits de handel en bouw niet eveneens stilvallen door de verwoestende kracht van de Phylloxera.

Misschien ben ik te zwartgallig, maar ik schrijf je deze brief om je te waarschuwen. Kijk om je heen of je vanuit Bordeaux een betrekking kunt vinden, geloof mij, er is hier en in Cahors niets te vinden, de armenwijken zijn overbevolkt door boeren die naar de stad trekken. Jongeren vertrekken naar Parijs, families emigreren naar Zuid-Amerika en verlaten huis en grond. In onze vallei is het leven voorbij.

Ik heb moeder verteld dat ik je dit schrijf. Het bericht dat je de wijnboerderij niet van ons overneemt, zoals ik van mijn vader, breekt haar hart. Ze zal in het najaar nog een zware klap te verduren krijgen als we Mélie moeten ontslaan, die we zonder oogst niet kunnen betalen. De toekomst ligt niet in onze handen, dat is het lot, dat is de harde werkelijkheid die zich momenteel in haar meest gruwelijke gedaante voor ons uitstrekt, vergeten als wij waren, na zoveel jaren van geluk en voorspoed, dat onze bestemming kwetsbaar is en in handen ligt van God.

Wees voorbereid, ik vertrouw erop dat ik op je kan rekenen. Maak je over ons geen zorgen, we zien noch de meeldauw, noch de wijnluis, noch enige rups of worm op de bonen-

planten, uien en wortels in de *potager*. De fruitbomen zijn evenmin aangetast, met de varkens en het kleinvee gaat het goed, wij zullen voldoende kunnen inmaken om de winter door te komen. Ik sluit in deze brief twintig franc bij, besteed ze zoals altijd met wijsheid.

Je vader Clément

BRUILOFT IN OKTOBER

Frankrijk, eind jaren zeventig

Laat op de avond werd Juliette Velden de heuvels ingere-
den in een Mercedes met stugge veringen, een harde achter-
bank en een bedompte, schimmelachtige geur die haar de
adem benam. Ze deinde op en neer bij elke kuil in de bochtige
weg. De uitlaat ronkte. Auto's waren niet zo veilig en comfor-
tabel als ze tegenwoordig zijn, niemand droeg veiligheidsrie-
men, kende de maximumsnelheid, onthield zich bij het rijden
van sterke drank of vermoedde de komst van zoiets onwerke-
lijks als *airbags*, althans, niemand in het kleine dorp in de Lot.

De Mercedes behoorde toe aan monsieur Sauzet, een keuter-
boer die genoodzaakt was zijn magere inkomsten aan te vul-
len als taxichauffeur. Hij beschikte over de grootste auto van de
omgeving; zijn vrouw regelde de broodnodige klandizie onder
haar ruime schare ziekelijke vriendinnen.

Slechts een kleine eeuw geleden was de familie Sauzet nog
welgesteld geweest door de hectaren grond die zij bezat. Alle
heuvels en steile rotsachtige hellingen, uitgestrekte kalksteen-
plateaus en glooiende dalen waren zover het zicht reikte met
wijnranken beplant. Nog altijd bezat de familie grond, maar nu
was deze begroeid met armoedig kreupelbos en stug grasland.
Op de beste terreinen hield Sauzet wat koeien, varkens, een-
den en grauwe ganzen voor de slacht, hij beplante een klein
veld met tabak en een perceel met maïs; hij onderhield zijn
eikenbosgebieden met zorg voor de kostbare zwarte truffel,
maar alle inspanningen bij elkaar leverden onvoldoende op
om zijn gezin te onderhouden.

Sinds enkele jaren vervoerde hij op zijn achterbank – naast
veevoer, sprokkelhout, gereedschappen en wat verder nodig
was – ook passagiers. Op het dashboard lag een handveger

om houtspaanders, gruis en veren van de gescheurde grijsleren achterbank te vegen. De passagiersstoel bleef gereserveerd voor Theo, de langharige teckel van Sauzet, die de route nauwkeurig volgde met zijn voorpootjes op het dashboard en die luidkeels blafte zodra de taxi het terrein van het ziekenhuis op draaide: zijn favoriete bestemming.

Monsieur Sauzet reed vaste klanten naar vaste plaatsen, zoals dat gaat in een kleine dorpsgemeenschap. Meestal waren het oude dames die rijbewijs noch auto bezaten en die met regelmaat naar het ziekenhuis in de stad moesten worden gebracht voor een van hun ontelbare kwalen. Hij hoorde tijdens de lange autorit alles over de gezondheidstoestand van zijn klanten, tot in de meest intieme details, en had een brede kennis vergaard over uiteenlopende ziekten, symptomen, therapieën en geneesmiddelen. Naast boer en taxichauffeur zou je monsieur Sauzet met een gerust geweten medisch specialist kunnen noemen.

Door zijn brede ervaring maakte hij zich niet snel zorgen bij flauwtes, ischias, een te hoog cholesterolgehalte of lage bloeddruk, waarover de dames klaagden. Hij kalmeerde zijn passagiers die bij ieder consult verwachtten de dood aangezegd te krijgen, overtuigd dat ze ervan waren dat er een kwaadaardig gezwel in hen woekerde; ze wisten het zeker, de begrafenis zou niet lang op zich laten wachten, de symptomen waren dit keer overduidelijk, waarschijnlijk was de terugrit niet nodig... Maar de meeste klanten van monsieur Sauzet zouden stokoud worden.

Op deze late zaterdagavond in oktober had hij een onbekende passagier op zijn achterbank, wier ziekteverschijnselen hij niet kon thuisbrengen. De passagier sprak niet, wat merkwaardig was en de diagnose bemoeilijkte, en had bovendien een vreemde bestemming: het bijna uitgestorven gehucht La Borie, afgelegen in de beboste heuvels boven het dorp. Daar woonde, voorzover hij wist, alleen madame Armantine Hache en sinds enkele jaren een Bretonse familie die verder niemand kende.

Na het invallen van de duisternis kwam hij liever niet in dit door God vergeten oord, waar boomwortels nauwelijks grond tussen de rotsen vonden en het leven altijd grotere offers van de bewoners had gevraagd dan in het dorp aan de rivierbedding. Boven in de afgelegen gehuchten had armoede geheerst, kinderen stierven er voordat ze konden worden gedoopt, vaak

hun moeders meeslepend in een gruwelijk pijnlijke dood door infecties, uitmondend in de gevreesde kraamvrouwenkoorts.

Bloed en wanhoopstranen hadden gevloeid in de afgelegen heuvels, vooral in de omgeving van La Borie, wist Sauzet. Hij hoorde in het dorpscafé weleens vertellen dat er nog altijd geesten rondwaarden tussen de ruïnes in het halfduistere onherbergzame bos, een verhaal dat niemand geloofde, maar dat ervoor zorgde dat het gehucht door de dorpsbewoners werd gemeden. De leegstaande boerderijen heetten bespookt te zijn. Iedere potentiële koper die een van de boerderijen wilde bezichtigen, werd dezelfde dag getroffen door een ongeluk, een mysterieuze ziekte of – in een gunstiger geval – wekenlang door nachtmerries achtervolgd.

Monsieur Sauzet was een te nuchter man om dit soort verhalen serieus te nemen, maar zijn boerenwijsheid vertelde hem dat ieder gerucht een kern van waarheid bevat en hij sloot niet uit dat er iets bestond waarvan mensen geen weet hadden. Bovendien kende hij de meeste getroffenen persoonlijk: hun verslagen over pogingen tot koop van een leegstaande boerderij op La Borie waren doorspekt met saillante details die bijna niet verzonnen konden zijn.

Er be kroop hem een onbehaaglijk gevoel bij het naderen van het gehucht. Waarom zou hij een lot tarten dat reeds zoveel diep in het stof had laten bijten? Wie was die onbekende vrouw, gekleed in een jurk die even zijdeachtig glinsterende als haar bleke gelaat? Waarom wilde zij naar La Borie?

Monsieur Sauzet kon zijn ogen niet van zijn achteruitkijkspiegel afhouden, maar dit weerhield hem er niet van om met hoge snelheid over een smal bosweggetje te rijden, dat gevaarlijk glad was door modder en bladeren. Als ervaren chauffeur kende hij elke bocht en wegversmalling, maar hij kon niet weten welke tegenligger – zelfs al was die onwaarschijnlijk – naderde op de klimmende weg waar uitwijken onmogelijk was. Hij keek nogmaals naar zijn passagier op de achterbank die bleek, misselijk en dodelijk vermoeid tegen het portier geleund hing, met haar knieën opgetrokken onder haar onhandig lang gewaad.

